

Olvasás és demokrácia összefüggéséről visszafogottan

Az alábbiakban részletesen bemutatott és értelmezett ábrasorral – életem első „nyugati” konferenciáján – 1987-ben találkoztam. *Morgens Jansen*, a koppenhágai dán Pedagógiai Intézet igazgatója illusztrálta ezzel mondanivalóját Salamancában, az IRA 5. Európai Konferenciáján.

Vacsora közben – az egyetemi diákszálló alagsori menzáján – az ábrából, az előadásból fakadó következtetések és kérdések megvitatása közben hangomat akaratlanul is lehalkítva, reflexszerűen körbepillantva mondtam: igen, az olvasást vizsgálva valójában mindig a demokráciáról gondolkodunk és beszélünk! S a mondat közepén bokáig elpirultam, a szégyentől kivert a verejték.

Úristen! Ilyen mélyen belém épült a cenzor, az óvatosság! 2000 kilométerre Budapesttől, egy spanyolországi kisváros kollégiumi étkezdéjében, dán kollégával angolul beszélgetve visszafogott hangerővel merem csak kimondani „életem nagy titkát”, miszerint az olvasás csak jó ürügy arra, hogy a társadalom, illetve az egyén legfontosabb dilemmáiról, konfliktusairól töprenghessek, írhassek, a fennálló viszonyokat, például a hazai demokrácia mértékét, jellegét kritizálhassek.

Ez a szégyenteljes néhány perc elevenedett fel bennem most, amikor a karácsonyi üdvözetek egyikeként a már említett Morgens Jansen küldeményét – önálló füzetként megjelent – kutatási jelentését olvasom. („Read in School – but also outside School!” Olvass az iskolában, de azon kívül is!) Az 1988–92. közötti három tanévben olvasásfejlesztési kísérletet végeztek 9–11 évesek körében, de erőfeszítéseik eredményteleneknek bizonyultak. A kudarc okait, illetve a jó olvasók jellemzőit feltárva, elemezve (sokat olvasnak a saját örömeikre iskolán kívül, a szülők élénken érdeklődnek gyerekeik szükségletei, igényei, iskolai előmenetele iránt, gyakoriak a családon belüli beszélgetések, megértő kapcsolat van a szülők és a pedagógusok között, motiváltak az iskolai munkára, a tanulásra, megfelelő mértékű önbizalommal rendelkeznek) döntően az iskolán túli, a családi kultúrához, szokásrendhez kötődő tényezők fontosságát, erejét mutatták ki.

De lássuk már végre a beharangozott görbékét!

A sátirozott terület az elméleti eloszlást, a folytonos görbe pedig a minta tényleges szóródását, eloszlását mutatja.

A négy illusztráció több mint két évtized – a hatvanas évek elejétől, a nyolcvanas évek végéig – tapasztalt vizsgálati eredmények tartalmát mutatja. Minden esetben a dán 9–11 éves gyerekek olvasási készségét, teljesítményét, (szövegértését) vizsgálták.

Az első görbe – szakmai körökben Gauss, vagy harang-görbéként emlegetett alakzat – a minta normális, szabályos eloszlását jelzi. Egyrészt a fekete vonal (ez mutatja a minta tényleges eloszlását) szimmetrikus elrendeződése, másrészt a minta elméleti

szóródását jelző – szürkén satírozott – területhez jól illeszkedő görbe indokolja a normális és szabályos jelzők használatát.

Az ábra jelentése talán röviden is összegezhető a konkrét adathalmaz felidézése nélkül. Az első görbe két végén az alacsony gyakoriságok reprezentálódnak: egyaránt nagyon kevesen vannak a rendkívül jól és a rendkívül rosszul olvasók; láthatóan többen a már nem olyan rosszul és a viszonylag jól, s a görbe csúcspontja, a legnagyobb gyakoriságát, a legtöbb tanulót jellemző közepesen, átlagosan olvasókat jeleníti meg. (A vízszintes tengely az olvasási eredményeket, a fel nem rajzolt függőleges pedig az adott ponthoz tartozó gyakoriságokat mutatja.)

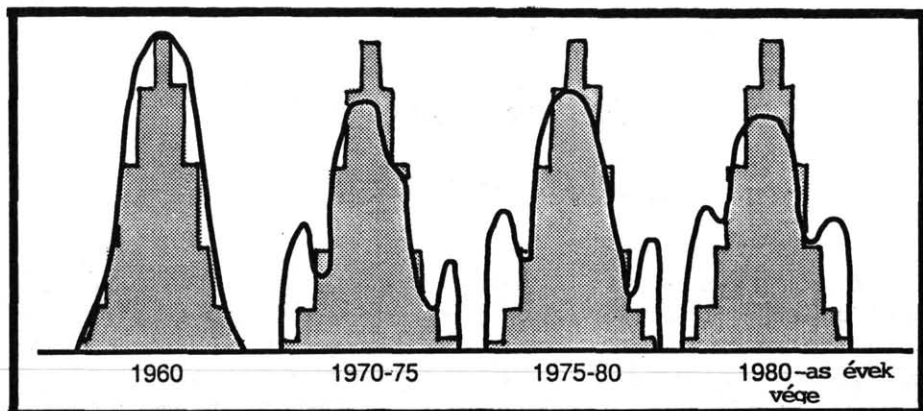
Jól láthatóan benyomódott, szabálytalanná, egy púp helyett három púppal jellemezhetővé vált a hetvenes, illetve a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján készült vizsgálatok eredményeit szemléltető két görbe. Vagyis kevesebb lett az átlagosan, közepesen és jóval több a gyengén olvasók száma (a görbék bal szélén nagyobbak, magasabbak a csúcsok), de megjelennek az igen jól olvasók létszámának érzékelhető növekedését képviselő, jobboldali, kisebb púpok is.

Végül a negyedik – a nyolcvanas évek végén készült vizsgálatok summáját reprezentáló – görbe némileg kiegyenlítettébbé, de az elméleti eloszlástól leginkább eltérővé lett. Tovább csökkent kategóriákkal jellemezhető (alig, illetve kiválóan olvasók) előfordulása.

„Mert mindenkinek, akinek van adatik és megszorítottatik, akinek nincsen, attól az is elvétetik, amiye van.” (Máté 25. 29.) – szól a klasszikus idézet. A kortárs tudományos szakirodalom pedig csak jelzi a Máté-effektus működését, a társadalmi egyenlőtlenségek egyre bővülő újratermelődését, a társadalmi rétegek közötti kulturális és anyagi távolságok növekedését – Dániában!

És nálunk? Nincsenek ilyen szépen, jól ábrázolható adataink! De egyre több az a család, ahol már számítógéppel játszik, ír, feladatot old meg a gyerek, alapítványi iskolába jár és 10 évesen 2 nyelven tanul, nyaranként heteket tölt külföldön nyelvoktató táborokban, tehát az írásbeliséget párhuzamosan 2-3 nyelven sajátítja el. Hogyan veszi fel a versenyt velük a községekben lakó, a munkanélküli szakképzetlen

9–11 éves dán tanulók olvasásvizsgálati eredményei

szülők gyerekeinek többsége? Hol is jobbak, gazdagabbak a könyvtárak? Hol maradnak zárva inkább a falusi, iskolai könyvgyűjtemények? „Mert mindenkinek, akinek van adatik...” Hasonló erejű bizonyítékokkal nem szolgálhatunk, de nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy ilyen jellegű tendenciák itthon is kimutathatók lennének – különös tekintettel az utóbbi évek fejleményeire.

Természetesen nem hisszük, hogy az elmúlt 45 év ideológiájában központi értéként szereplő, az egyéni kezdeményezést, felelősséget, érvényesülést lebénító, kiiktató „egyenlőség” visszakövetelése lenne a megoldás. A totális kudarc aligha tagadható!

A liberalizmus szabadságot előnyben részesítő nézetrendszere feltétlenül erősítené a társadalom fentiekben jelzett polarizálódási tendenciáját. Míg a konzervatív gondolatvilággal értékrendszerrel rendelkezők döntően szeretetre, szolidaritásra, közösségre, tradícióra (testvériségre?) alapozva képzelik el a társadalmi folyamatok befolyásolását. (Egyébként az említett nézetrendszerek – szocialista, liberális, konzervatív – könyvtári „megjelenési” formáiról emlékezetes cikket írt *Katsányi Sándor* a *Könyvtáros* 1991. 1. számában). Vagyis a szinte váratlan ajándékként ölünkbe pottyant új, pluralista demokrácia, többek között az olvasással, a könyvtárhasználattal kapcsolatban is ellentmondásos – az egyenlőtlenségek felerősödését teremtő – viszonyokat hozott felszínre, s ezek kezeléséhez – közösségeink, folytatható tradícióink megtartása érdekében – szolidaritásról, testvéri szeretettől, segíteni akarástól átfűtött hatékony módszerekre, eszközökre van szükségünk, hogy minél kisebb legyen a lemaradók, az olvasni alig tudók arányát illusztráló majdani „harmadik csúcs” az 5–10 év múlva felrajzolódó magyar görbén.

Az elmúlt nyáron elfogadott oktatási törvény iskolai könyvtárosokat érintő, a fejlesztési igényeket hatékonyan szolgáló fejezetei, normatív javaslatok feltétlenül tartalmaznak ezirányú biztatást. De éppen a hivatkozott vizsgálat adatai, következtetései figyelmeztetnek: az iskolai erőfeszítések, kísérletek jó része is kudarcba fulladhat, ha a felnőtt társadalom példája, motívum- és szokásrendszere – falusi- és külterületi közkönyvtárak, könyvesboltok, olvasó, töprengő, beszélgető szülők, rokonok hiányában – nem erősíti, hanem gyengíti, esetleg lehetetlenné teszi az olvasási kedv és -készség kialakulását, illetve megszilárdulását. Tehát az iskolai könyvtárak párhuzamos, egymást feltételező, egymásra épülő használatával együtt lehet igazán hatékony. Az iskolai sikerek alapjait a családban rakják le.

Nagy Attila

Pályázati felhívás

„Kettős tükörben az oktatás”

elnevezésű párhuzamos krónikák írására. A felhívás azért kíván párhuzamosságot, mert ha bármilyen dolognak csak egyik vagy másik oldalát tükrözik a krónikák, az egyoldalúságot eredményezhet. Ezt elkerülendő, a meghirdetett krónikák az oktatásról, egyoldalról az *intézményekről* (főleg az önkormányzatokról), más oldalról a lakosságról, az *emberekről* várnak tükörképet. E két oldal szerepe, feladata az oktatás-

ban különböző, ezért véleményünk is más és más lehet. Ezért csak a két oldal egybevetése adhat igazán reális képet, ami hasznos lehet mind az intézménynek, mind a lakosság számára.

Az egymástól független, különböző emberek által írandó párhuzamos krónikák tárgyául azért került sor az oktatás kiválasztására, egyrészt mert az nagyarányú változásokon megy keresztül, amit jó lenne maguktól az érdekeltektől megtudni, másrészt, mert széles rétegeket érdekel (pedagógusok, diákok, családtagok stb.).

Krónikák írására nem szakembereket (történész, levéltáros stb.) hívunk, hanem a lakosság köréből akárkít, akit érdekel az oktatás, aki nyomon tudja követni az oktatással kapcsolatos fontosabb eseményeket, értékelni is tudja azokat, továbbá a lehetőségekhez képest a lakosság véleményének főbb vonulatait – a közvéleményt is meg tudja állapítani.

A legjobb laikus krónikák írói az alábbiak szerinti pályadíjban részesülnek:

Intézményi krónikák	Lakossági		Összesen
	pedagógusok részéről készült krónikák	lakosság részéről készült krónikák	
I. díj:			
50 000 Ft	40 000 Ft	40 000 Ft	130 000 Ft
II. díj:			
30 000 Ft	20 000 Ft	20 000 Ft	70 000 Ft
Összesen hat pályadíj:			
80 000 Ft	60 000 Ft	60 000 Ft	200 000 Ft

A krónikák első ízben az 1993. október 1-jétől 1994. szeptember 30-ig terjedő időre íródjanak. Krónika írására vállalkozók részletesebb útmutatót kaphatnak. Az elkészült krónikák 1994. október végéig küldendők el a meghirdetőkhöz.

Cím: Társadalmi Egyesületek Budapesti, II. kerületi Szövetsége

Budapest II., Keleti Károly u. 22. telefon: 135-8907.

A krónikák elemzésére és a pályadíjak kiosztására 1994. decemberében fog sor kerülni.

Arra törekszünk, hogy a krónikák a valóság lényeges elemeit tükrözzék, ennek eredményeképpen a magyar történelem egy mai metszetét – *a jelent* – fogják felmutatni.

A pályázat hirdetői:

Társadalmi Egyesületek Budapesti Szövetsége
dr. Horvát János sk.
elnök

Budapesti Honismereti Társaság
dr. Rédey Pál sk.
elnök